

NATO-PAKT I VARŠAVSKI UGOVOR

Završetkom drugog svetskog rata završene su i mnoge iluzije o posleratnom uređenju savremenog sveta. Iako je za protekle dve i po decenije posle rata, pored 67 »starih«, rođeno 67 novih država (i nešto manji broj novih armija), osnovni problemi čovečanstva ostali su i dalje nerešeni, ili je njihovo rešavanje samo načeto, jer su mnoge stvari izmenile jedino formu, a suština je ostala skoro ista kao i u »vreme« klasičnih kolonijalnih i imperijalističkih svetskih sila.

U ovom istom periodu svet je potreslo preko 60 novih oružanih sukoba — ratova raznih vrsta i kategorija, u kojima su poginule i još uvek ginu stotine i stotine hiljada vojnika i znatno više nedužnih civila, a mnogobrojna ratna žarišta širom sveta ozbiljno prete da se ovaj broj ratova i žrtava poveća.

Poznato je da je drugi svetski rat promenio političku kartu sveta više nego svi ratovi pre njega. Međutim, nijedan dogovor sila pobednica nije u praksi realizovan onako kako je to među njima bilo utanačeno u Teheranu, Jalti i Podsdamu, što je imalo za posledicu da je posleratni razvoj savremenog sveta skrenuo s pravca koji su oni planirali i predviđali.

Međusobne nesuglasice i trvenja, započeta još u toku rata kao lo-gičan rezultat nepomirljivosti suprotnih interesa dvaju antagonističkih društvenih sistema, nastavljene su i posle rata, pretvorivši se u manje-više otvorena neprijateljstva, naročito u fazi kulminacije »hladnog rata«. Prvi ozbiljniji posleratni konflikti među bivšim ratnim saveznicima iskrslili su oko podele sfera uticaja, najpre u Evropi, a zatim i u ostalim važnijim područjima i regionima. Zatim su svakodnevno iskršavali novi problemi, izbijali novi nesporazumi, rađala se nova žarišta mogućnih sukoba; kontaktiralo se sve ređe, razlike u interesima postajale su sve veće, a međusobno poverenje iz godine u godinu — sve manje.

Najvažniji rezultat takvog razvoja situacije i sve oštrije diferencijacije i podeljenosti sveta na dve velike grupacije zemalja, okupljenih oko vodećih svetskih sila — SAD i SSSR-a, bilo je rađanje multilateralnih

vojnopolitičkih organizacija — vojnih blokova. Senka tako oštre polarizacije, u kojoj se već preko dve i po decenije gube mnoge težnje, nade i iluzije savremenog sveta (posebno malih i nesvrstanih zemalja), prisutna je stalno i svuda prilikom stvaranja i rešavanja iole važnijih međusobnih i drugih međunarodnih problema.

Neovisno od toga u kojoj će meri dve supersile uspeti da održe tekuće, u osnovi pozitivne, napore i ritam na jačanju i poboljšavanju međusobnih odnosa — putem politike sporazumevanja i dogovaranja, činjenica je da i dalje ostaje izrazito blokovska obojenost sveta, sa tendencijom, na žalost, učvršćenja postojećih vojnih blokova, naročito na tlu Evrope — NATO-pakta i Varšavskog ugovora.

Uporedo sa naglim jačanjem političke, ekonomske i vojne moći svet-skih supersila i njihovih koalicija — vojnih blokova, u svetu se pojavila nova snaga u licu velikog broja vanblokovskih ili nesvrstanih zemalja, koje iz godine u godinu sve više jačaju, utičući sve izrazitije na tok i pravac razvoja savremenog sveta.

Vojni blokovi. Prema sadašnjoj strukturi vojni blokovi, sa svojim mnogobrojnim paktovima, ugovorima i sporazumima, obuhvataju preko 50 važnijih zemalja sveta. Van njih ili na periferiji njihovog snažnog uticaja egzistira još nekoliko zemalja Evrope, Azije, Latinske Amerike i najveći broj zemalja Afrike, čija ukupna »težina« u vojnom pogledu, osim Indije i Francuske, ne predstavlja neki teži teg na terazijama svetske (blokovske) ravnoteže snaga. Najvažniji među blokovima — NATO-pakt i Varšavski ugovor — prostiru se zajedno na površini od preko 45 miliona kvadratnih km, na kojoj živi oko 830 miliona stanovnika, od čega je preko 158 miliona muškaraca između 18 i 45 godina starosti.

Armije zemalja članica dvaju vodećih vojnih blokova imaju zajedno preko 9,900.000 najsavremenije naoružanih i opremljenih vojnika (ne računajući ljudstvo pod oružjem u tzv. poluvojnim organizacijama), ili preko 45% svih vojnika na svetu. Pored toga, ove zemlje raspolažu i sa još nekoliko puta većim brojem uvežbanih rezervista za popunu ratnih armija. Na tekuće izdržavanje i modernizovanje, a delom i za praktičnu (ratnu) upotrebu ovih armija u toku 1970, odnosno 1970—1971. fiskalne godine, utrošeno je preko 150 milijardi dolara ili oko 75% od ukupne sume rashoda za vojne (ratne) potrebe u svetu. Od toga je skoro 30 milijardi dolara utrošeno samo za potrebe rata u Vijetnamu, nezavršeni rat na Bliskom istoku i za održavanje drugih mnogobrojnih ratnih žarišta širom sveta.

Struktura NATO-pakta. Na kraju svog dvadesetdvogodišnjeg razvojnog puta NATO-pakt je u pravom smislu postao punoletna vojnopolitička organizacija, sa svim atributima koji karakterišu ovakvu organizaciju u savremenim uslovima. Time je ovaj pakt zadržao svoj ranije ste-

čeni primat u dosta razgranatoj »porodici« nazvanoj zapadni blok. U geografskom pogledu on pokriva delove Sredozemlja, zapadne i severne Evrope, Atlantik i Severnu Ameriku, u ukupnoj površini (bez akvatorije) od 21,6 miliona kvadratnih km, na kojoj živi oko 483 miliona stanovnika. Prilikom njegovog stvaranja, 4. maja 1949, imao je 12 zemalja članica; prijemom Turske i Grčke 1952. taj se broj popeo na 14, a uključivanjem SR Nemačke, šest godina kasnije (1955), pakt se povećao na 15, da bi se istupanjem Francuske 1966. godine sveo danas na 14 zemalja članica.

I svi ostali vojni paktovi, sporazumi i ugovori zapadnog bloka (CENTO, SEATO i ANZUS-pakt, Rio-sporazum i preko 40 vojnih ugovora između SAD i pojedinih zemalja), kao što je poznato, imaju vrednost i specifičnu težinu zavisno od svog mesta i uloge u okviru bloka. Treba se podsetiti da su, na bazi klauzula baš takvih vojnih ugovora, za poslednje dve i po decenije SAD dvaput ušle u dva teška i dugotrajna rata (pored drugih vojnih intervencija i »policijskih« akcija), i to na tlu Azije — prvi put 1950. u Koreji, a drugi put 1965. u Vijetnamu.

Struktura Varšavskog ugovora. Ovaj blok je punih šest godina mlađi od NATO-pakta. To mu nije mnogo smetalo da za manji broj godina postigne iste rezultate i da se po svojim osnovnim karakteristikama, standardima i merilima već odavno izravna sa potencijalnim protivnikom (u nekim da ga čak i prevaziđe), tako da je i on, u bukvalnom smislu reči, postao punoletna vojnopolitička organizacija dela socijalističkih zemalja evropskog kontinenta. Varšavski ugovor pokriva u geografskom pogledu ogromno prostranstvo sedam evropskih socijalističkih zemalja, sa ukupno 23,5 miliona kvadratnih km, na kome živi oko 347 miliona stanovnika. Na dan svog stvaranja pre nešto više od 16 godina, 14. maja 1955, ovaj blok je imao 8 zemalja članica, a sada ima 7, jer ga je NR Albanija, posle trinaestogodišnjeg članstva (od čega šest godina čisto formalnog), iskoristivši događaje iz avgusta 1968. u Čehoslovačkoj kao neposredan povod, konačno napustila septembra 1968.

Kod socijalističkih zemalja Azije, kao nepotpuna i neadekvatna zamena vojnom paktu, postoje samo međusobni vojni ugovori ili ugovori sa pojedinim socijalističkim zemljama Evrope. Međutim, deo tih ugovora je već odavno mrtvo slovo na papiru, naročito između SSSR-a i NR Kine, a drugi deo je na dobrom putu da doživi istu ili sličnu sudbinu usled nepovoljnih međusobnih odnosa većine socijalističkih zemalja Azije i Evrope.

Velesile i blokovi. Kormilo antagonističkih vojnih blokova od samog početka čvrsto drže dve svetske supersile — SAD i SSSR. Da bi što lakše realizovale svoju (blokovsku) politiku, one su stvorile jasno uokvirene sfere uticaja, formulisale i precizirale političke ciljeve, izgradile snažne armije i usvojile odgovarajuće strategijske koncepcije, koje se povreme-

no revidiraju i dopunjavaju u duhu stečenih iskustava ili predviđanja perspektivnog razvoja savremenog sveta. U rukama ove dve sile koncentrisan je politički uticaj, ogromna ekonomska i finansijska moć i višemilionska supermoderna oružana sila, tako da one već četvrt veka svestrano i intenzivno utiču na tok i pravac razvoja čitavog čovečanstva.

Interesi dveju vodećih sila poklapaju se, u osnovnim crtama, sa interesima ostalih zemalja članica njihovih blokova, iz čega proističu i zajedničke tendencije jačanja vojne sile kao zajedničkog imenitelja i osnovnog faktora — aduta za realizovanje njihovih političkih, ekonomskih i vojnih ciljeva u svetu uopšte, a u Evropi posebno. To je apsolutna stvarnost bilo da se radi o njihovim zajedničkim (blokovskim) interesima u odnosu na takozvani »treći svet« (nesvrstane zemlje) ili NR Kinu, bilo da je reč o interesima svakog bloka ponaosob ili o pojedinačnim interesima u trouglu SAD — SSSR — NR Kina.

Da bi bilo jasnije zbog čega su interesi dveju supersila istovremeno i blokovski, treba istaći sledeće: prvo, da su SAD i SSSR vodeće zemlje koalicija dijametralno suprotnih društvenih sistema; drugo, da su ove dve zemlje glavni čuvari status kvoa u svetu; treće, da su armije dveju velesila i njihovi, praktično, neiscrpnji ljudski, ekonomski i ratni potencijali, glavni stubovi oslonca svih ostalih zemalja članica njihovih blokova, naročito u okviru Varšavskog ugovora.

Perspektiva NATO-pakta. Prema sadašnjem stanju stvari nema izgleda da bi u narednim godinama moglo doći do bitnijih izmena u opštoj strukturi zapadnog bloka, pa, verovatno, ni u NATO-paktu. Možda bi se, eventualno, moglo očekivati nešto izraženije »koketiranje« Francuske sa paktom, ali posve u novoj formi i sa novim sadržajem, što bi trebalo shvatiti da će ova zemlja i dalje ostati van tog pakta. Raniji naponi SAD da stvore nov pakt na prostoru jugoistočne Azije nisu dali pozitivnih rezultata, pa takve i slične pokušaje ne bi trebalo očekivati ni na ovom području, ni u drugim regionima sveta. Tim više što je u toku proces većeg potenciranja »individualnosti« zemalja članica bloka (primer »vijetnamizacije« rata u Vijetnamu ili tačnije rečeno u Indokini), što SAD najavljuju svoje veće vojno dezangazovanje (»razređivanje«) u svetu, i što izbalansirani odnos snaga među blokovima i postojeća podela sveta na sfere uticaja praktično ne dozvoljavaju nikakve bitnije izmene na tom planu.

Mnogi podaci i zvanične ocene govore u prilog tome da će NATO-pakt i u narednom periodu zadržati vodeću ulogu i da će njegovom daljim razvoju posvetiti punu pažnju ne samo SAD već i ostale zemlje članice. U poslednje vreme ovo posebno važi za V. Britaniju, čija uloga u paktu sve više raste kako u oblasti Atlantika i u zapadnoj Evropi tako i na Sredozemlju.

Svi su izgledi da će se sadašnja osnovna karakteristika politike NATO-a preneti i u narednu fazu odnosa, tj. da će i dalje dominirati stav da se po mogućnosti izbegava direktna vojna konfrontacija sa zemljama Varšavskog ugovora. Treba i dalje očekivati puno uzajamno »poštivanje« vitalnih interesa u pomenutim sferama uticaja, odnosno izbegavanje jačeg zaoštavanja odnosa u kritičnim rejonima i na tačkama oko kojih bi moglo doći do opšteg oružanog sukoba, kao što je to učinjeno u vreme vojne intervencije snaga pet zemalja Varšavskog ugovora u Čehoslovačkoj. Iz toga bi se mogao izvući zaključak da planovi razvoja vojnog potencijala NATO-pakta u narednim godinama, verovatno, neće u celini poremetiti već uspostavljenu i obostrano priznatu vojnu ravnotežu snaga, naročito ne u pogledu nuklearnog balansa.

Pored obostrane želje da se izbegne opšti sukob, treba realno očekivati da će se nastaviti politika oslanjanja na silu kao sredstva za rešavanje određenih problema i realizovanje nekih svojih — paktovskih ciljeva. To znači da i dalje ostaje prisutna opasnost od lokalnih — ograničenih ratova i drugih formi upotrebe oružane sile, kao što su vojne i »policijske« intervencije, što najneposrednije ugrožava svetski mir. Ta opasnost je kudikamo ozbiljnija i veća kad je reč o Evropi, gde su blokovski — paktovski interesi i uticajne sfere najpreciznije osenčene i gde je snagama oba bloka tačno određen slobodan i zabranjen prostor.

Treba, takođe, očekivati da će se planovi razvoja vojnog potencijala NATO-pakta u narednim godinama kretati u pravcu jačeg potenciranja i kvalitetnog jačanja klasičnih snaga, ali ne i povećavanja njihovog broja, osim, verovatno, u Sredozemlju zbog sovjetske penetracije poslednjih godina u to područje. To, istovremeno, ne znači da će razvoj nuklearne komponente biti zapostavljen; naime, nuklearna borbena sredstva i dalje će bezuslovno ostati u rukama vodeće zemlje pakta — SAD, dopunjena nuklearnim potencijalom V. Britanije. Akcenat u realizovanju planova razvoja klasičnih snaga NATO-a, po svemu sudeći, biće na kopnenim snagama. Ovo je posebno važno istaći stoga što postoji realna verovatnoća da se u narednim godinama delimično ostvari najavljeno američko vojno »razređivanje« u Evropi (najverovatnije na bazi reciprociteta smanjenja snaga), zbog čega bi ostale zemlje članice pakta morale da budu blagovremeno pripremljene da popune eventualne praznine. Međutim, ne bi bilo realno očekivati da će konvencionalne snage NATO-a u narednim godinama postati jače od odgovarajućih snaga Varšavskog ugovora, ali će se njihovo stanje, verovatno, u mnogo čemu poboljšati.

Perspektiva Varšavskog ugovora. Na daljem putu razvoja Varšavskog ugovora ne bi, realno gledajući, trebalo očekivati nikakve značajnije izmene u pogledu njegove opšte strukture i organizacije. Verovatno će sve u osnovi ostati kao što je sada, mada će se morati intenzivnije da

radi na međusobno čvršćoj organizacionoj povezanosti zemalja članica. Raznovrsne mere na tom planu imaće, verovatno, za cilj da prema vanjskom svetu ojačaju ugovor kao jedinstvenu celinu, a da unutar organizacije spreče ili pravovremeno osujete svaku situaciju (ili događaj) sličnu onoj iz avgusta 1968. godine u Čehoslovačkoj.

Pored toga, treba očekivati da će se nastaviti započeti proces slabljenja međusobnih odnosa većine socijalističkih zemalja Evrope, s jedne, i Azije, s druge strane, uključujući tu i vojnu saradnju. Do ovoga naročito treba da dođe na relaciji Moskva — Peking, jer će upravo ove dve zemlje, kao vodeće, davati ritam, tempo i pravac takvoj, u osnovi nepoželjnoj, tendenciji i orijentaciji.

Kada je reč o osnovnom pravcu daljeg delovanja u odnosu na protivnički — NATO-pakt, izvesno je da će se ostati na istom kursu. No, iz toga ne bi trebalo zaključiti da će se ići na zaoštavanje problema koji proističu iz osnovnih suprotnosti koje ih razdvajaju, već da će se tražiti elementi (niti) smirivanja, iz čega treba da proiziđe tendencija izbegavanja neposredne vojne konfrontacije. U prilog tome govori i sve izraženija težnja češćeg međusobnog kontaktiranja i dogovaranja. I pored nešto povoljnije klime u odnosima prema zemljama NATO-a, ne isključuje se mogućnost i daljeg oslanjanja zemalja Varšavskog ugovora na vojnu silu i kontaktiranja sa tih pozicija, što znači da i dalje ostaje prisutna realna opasnost od izbijanja lokalnih sukoba i upotrebe oružanih snaga u raznim oblicima.

Takva mogućnost navodi na pretpostavku da će se i dalje intenzivno raditi na modernizovanju i jačanju celokupnog vojnog potencijala zemalja Varšavskog ugovora, ali ne da bi se, u osnovi, poremetila već uspostavljena i obostrano tolerisana vojna ravnoteža, u kojoj nuklearni balans ima počasno mesto, već da bi se održale i, po mogućnosti, proširile izvesne postojeće prednosti u odnosu na ukupnu vojnu snagu NATO-pakta. To se, pre svega, odnosi na klasične komponente oružanih snaga. Težište u tome biće, svakako, na kopненоj vojsci, a u njoj na elementima koji bi trebalo da budu glavni nosioci borbenih dejstava u eventualnim lokalnim i ograničenim ratovima.

Posebno treba naglasiti da će razvoj i modernizovanje armija zemalja članica Varšavskog ugovora i dalje ostati u punoj zavisnosti od vodeće zemlje — SSSR-a. Ta zavisnost, kao i do sada, biće daleko izraženija nego što je slučaj kod industrijski razvijenijih zemalja unutar NATO-pakta, pa će, prema tome, biti kompleksnija i dugotrajnija. Mali su izgledi da bi se na ovom planu, bez obzira na zapažen industrijski napredak nekih zemalja poslednjih godina (DR Nemačka) moglo nešto bitnije izmeniti. Ova činjenica biće jedan od osnovnih regulatora tempa, obima i pravca

modernizovanja tih armija i u narednim godinama njihovog intenzivnog razvoja.

Ukupan vojni potencijal zemalja kod oba bloka verovatno neće menjati svoju opštu fizionomiju. Među svim vidovima oružja i dalje će suvereno dominirati nuklearna komponenta, koja će, međutim, i ubuduće po svoj prilici ostati isključiva privilegija SAD i V. Britanije u NATO-u i SSSR-a u Varšavskom ugovoru.

Pukovnik
Ćiro SIKAVICA

LITERATURA :

- *The Military Balance*, 1970.;
- *United States News and World reports*, 22. mart 1971.;
- *Soviet Military Politics*, by Fritz Ermarth, *Military Review*, januar 1968. god.;
- *The Defense of Europe*, by E. Hinterhoff, *Military Review*, mart 1968. god.;
- *The Transformation of NATO*, by H. Cleveland, *Military Review*, maj 1968. god.;
- *Military Review* od januara 1970. do marta 1971. god.;
- Agencijske i novinske vesti od oktobra 1970. do maja 1971. god.